

УДК 327:355.02

DOI <https://doi.org/10.32782/2707-5206.2025.40.11>

Бузаров А. І.

к. філос. н., докторант,

Інститут політичних та етнонаціональних

досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України,

вул. Генерала Алмазова, 8, м. Київ, 01011, Україна

E-mail: buzarov.andrey@gmail.com

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0009-5085-8340>

МЕТАТЕОРЕТИЧНИЙ ПІДХІД ДО АНАЛІЗУ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто метатеоретичний підхід як перспективну методологічну основу для аналізу зовнішньополітичної підтримки України з боку євроатлантичної спільноти в умовах російсько-української війни. Наголошено, що сучасна російсько-українська війна не може бути адекватно осмислена в межах лише однієї теоретичної парадигми. Відповідно, автор обґрунтовує доцільність застосування метатеоретичного підходу, який поєднує неореалізм, лібералізм і конструктивізм у межах комплементарного аналізу. Це дає змогу комплексно охопити безпекові, інституційні й ціннісні чинники євроатлантичної підтримки України. У зв'язку з цим обґрунтовано доцільність інтеграції окремих положень цих теорій у межах метатеоретичного, комплементарного й синтетичного підходів. Запропоновано застосування моделей трирівневого аналізу зовнішньої політики, концепції комплексної взаємозалежності й морально-оцінювального аналізу зовнішньої політики в контексті аналізу конкретних кейсів євроатлантичної підтримки України. Особливу увагу присвячено прикладам емпіричного застосування метатеоретичних рамок у роботах українських і зарубіжних дослідників, що дає змогу виявити їх практичну цінність для глибшого розуміння взаємозв'язку політичних рішень, ціннісної мотивації й інституційної солідарності. У статті також зазначено, що метатеоретичний підхід є ефективним інструментом дослідження складних міжнародних процесів, які відбуваються в умовах сучасної війни. Він дає змогу поєднати емпіричний аналіз із рефлексією над теоретичними основами, що робить дослідження релевантним як для науковців, так і для практиків зовнішньої політики. Стаття сприяє теоретичному осмисленню феномену комплексної допомоги Україні в протидії російській агресії й обґрунтуванню застосування інтегральних підходів до вивчення міжнародної взаємодії в умовах міжнародних конфліктів. Отримані результати можуть бути використані для подальших сценарних досліджень і розроблення рекомендацій для політиків, що формують зовнішню політику в подібних кризових ситуаціях.

Ключові слова: метатеоретичний підхід, неореалізм, лібералізм, конструктивізм, євроатлантична спільнота.

Постановка проблеми в загальному вигляді, її зв'язок з науковими або практичними задачами. Сучасна російсько-українська війна стала об'єктом численних наукових досліджень, у яких використовується широкий спектр різних теорій, концепцій, підходів і гіпотез із наукового знання міжнародних відносин і політичних наук. Активно також застосовується дослідниками міждисциплінарний підхід. Залучається науковий інструментарій із соціології, історії, правознавства, теорії комунікацій та інших суспільно-гуманітарних наук.

Якщо використовувати для дослідження традиційні теорії міжнародних відносин, то вчені переважно щодо політичних процесів навколо війни РФ проти України застосовують теоретичні засади неореалізму й неолібералізму, а також конструктивізму. Наприклад, в аналізі, де використовуються теоретичні моделі неореалізму, зосереджена увага переважно на геополітичних інтересах, балансі сил і безпекових дилемах, що, своєю чергою, активно іноді використовується російською пропагандою для обґрунтування власної агресивної політики щодо України та її союзників. Однак деякі методологічні підходи, які розроблені в межах неореалізму (наприклад, трирівнева система аналізу зовнішньої політики К. Уолтца), доцільна також для системного аналізу комплексної інституційної підтримки країн євроатлантичної спільноти України в протидії російській агресії.

Проте підходи неореалізму фактично ігнорують позитивну роль неформальних інститутів у державах-союзниках України, ціннісно-моральні мотиви підтримки України євроатлантичною спільнотою, прозахідний вимір культурно-цивілізаційної української ідентичності тощо. Тобто вищевказані підходи здебільшого застосовуються ізольовано, що не дає змоги повністю відобразити комплексність і багатомірність міжнародних політичних процесів, пов'язаних зі стратегічною підтримкою України з боку євроатлантичних союзників.

Натомість методологічні підходи неолібералізму (наприклад, трирівнева система аналізу моралі та концепція «Комплексної взаємодії» в міжнародних відносинах Дж. Ная) дають змогу більш ґрунтовно дослідити моральні й ціннісні аспекти зовнішньополітичної мотивації політичної поведінки головних союзників України в контексті протидії російській агресії. Однак в умовах інституційної кризи глобальних міжнародних інститутів щодо підтримки миру та покарання агресора, а також у контексті глобальної трансформації міжнародної системи, спровокованої агресивними діями РФ, неоліберальні теорії не можуть дати переконливої відповіді на те, як саме можна швидко та своєчасно зупинити країну-агресора без використання сторонньої військово-політичної допомоги.

Крім того, погіршення безпекової ситуації в Європі загалом, китайсько-американське геополітичне протистояння, війни на Близькому Сході й динаміка інших міжнародних політичних подій та процесів зумовлюють необхідність для дослідників постійно використовувати додатково геополітичні, цивілізаційні й інші підходи щодо аналізу всієї проблематики міжнародних відносин.

Отже, виникає потреба в обґрунтуванні метатеоретичного підходу для аналізу ролі євроатлантичної спільноти в контексті протидії багаторічній російській агресії, адже комплексний аналіз усіх факторів, які впливають на динаміку війни, важко зробити в межах однієї теорії. Метатеоретичний підхід дає змогу синтезувати елементи різних теоретичних шкіл – реалізму, лібералізму, конструктивізму тощо, для цілісного аналізу політики євроатлантичної спільноти щодо підтримки України, що є більш доцільним для всебічного наукового аналізу міжнародних політичних процесів навколо російсько-української війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, методологічної основи дослідження. Наукове вивчення міжнародних процесів, пов'язаних із російсько-українською війною, через призму різних концепцій і підходів у міжнародних відносинах уже багато років є окремим напрямом наукових досліджень політичних процесів.

Після початку агресії рф проти України у 2014 році вітчизняні дослідники й учені системно використовують теоретичний і методологічний апарат, наприклад, неореалізму в контексті аналізу міжнародних процесів. Так, В. Горбулін, О. Власюк, С. Кононенко застосовують концепції реалізму (владно-силова ієрархія, статус держави) для пояснення потреби в міжнародній допомозі, але також підкреслюють важливість внутрішньої мобілізації та стратегічний потенціал України (Gorbulin, Vlasjuk, Kononenko, 2016). Д. Столяренко та Ю. Теміров у порівняльних дослідженнях класичного реалізму й неореалізму в теорії міжнародних відносин дійшли висновку, що неореалізм відновлює причинно-наслідковий зв'язок дій міжнародних акторів і результатами їхніх дій (Stolyarenko, Temirov, 2020). Г. Івасюк вважає, що неореалізм, незважаючи на критику, залишається однією з найбільш впливових теоретичних парадигм у дослідженні міжнародних відносин, оскільки пропонує системний підхід до аналізу еволюції міжнародної системи й безпеки. Саме тому використання інструментарію неореалістичної школи може бути корисним для формування ефективної зовнішньополітичної та безпекової стратегії держави (Ivasiuk, 2016). У контексті практичного використання основних теоретичних концепцій теорії міжнародних відносин у зовнішньополітичній практиці українські вчені, узагальнюючи багатий емпіричний матеріал із цього приводу, зазначають: «Держави, що сповідують ліберальну ідеологію, беруть за основу для своїх зовнішньополітичних доктрин неоліберальну теорію або конструктивізм чи постмодернізм. Спільна зовнішня і безпекова політика ЄС, наприклад, побудована переважно на неоліберальній теорії. Країни, що прагнуть бути гегемонами, тяжіють до політичного реалізму чи неореалізму. Прикладом такої відданості зазначеним теоріям може бути РФ» (Karitonenko, Perepelytsia, 2021).

Після повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну в лютому 2022 року контекст міжнародних подій суттєво змінився, що змусило наукову спільноту переосмислити сучасні міжнародні процеси й по-новому поглянути на ефективність традиційних теорій міжнародних відносин для аналізу актуальної геополітичної та регіональної ситуації. Так, наприклад, М. Капітоненко, використовуючи метатеоретичний та інтегративний аналіз декількох різних концепцій (Дилеми безпеки (security dilemma), теорії раціонального вибору (rational choice theory) і теорії перетікання сили (power transition theory), намагався зрозуміти й пояснити логіку дій керівництва рф щодо агресії проти України (Karitonenko, 2024). І. Милосердна розглянула природу дилеми безпеки як фундаментального явища анархічної міжнародної системи, що пояснює оборонну поведінку держав (Miloserdna, 2022). В. Бабка проаналізував підходи С. Гантінгтона й Дж. Міршаймера щодо українсько-російських відносин з акцентом на цивілізаційну парадигму. Автор порівняв примордіалістський підхід із конструктивізмом, акцентуючи їх роль у формуванні ідентичності й стратегій (Babka, 2016). Ю. Теміров та Л. Лещенко ґрунтовно дослідили трансформації класичного реалізму в структурний неореалізм з акцентом на внесок К. Уолтца. Автори доводили, що анархічна структура міжнародної системи та розподіл сили – ключові для розуміння міжнародного порядку й конфліктів. Особливо підкреслено, що саме структурний підхід дає змогу пояснити тривалість війни Росії проти України та обмеженість механізмів глобального миру (Temirov, 2024). Цікавий науковий аналіз зробили Ю. Тишкун і Д. Троцько, які проаналізували російсько-українську війну через призму конструктивізму, фемінізму, постколоніалізму й неограмшанства.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується стаття. Це далеко не вичерпний перелік наукових публікацій, у яких українські дослідники аналізують складний контекст війни РФ проти України крізь призму класичних концепцій і теорій міжнародних відносин. У вищезазначених та інших наукових працях простежується тенденція до застосування міждисциплінарного, метатеоретичного, комплементарного й інтегрального підходів до вивчення окремих політичних явищ і процесів у міжнародній політиці. Такий підхід, безумовно, є доцільним і перспективним, хоча нині ще не набув повноцінного оформлення як самостійний напрям у межах української політичної науки, яка досліджує міжнародні відносини на теоретичному рівні. Варто погодитися з думкою А. Железко про доцільність використання принципу комплементарності як методологічної основи для формування нової метапарадигми у вивченні теорії та історії міжнародних відносин. Зміна міжнародних систем у різні історичні епохи вимагає виходу за межі традиційної парадигми, що базується лише на історико-описовому або одновимірному політичному підході. Урахування геополітичних детермінант на регіональному рівні та структурного аналізу підсистем міжнародної системи дає змогу досягти більш цілісного розуміння глобальної взаємодії. Перспективним напрямом подальших досліджень є розроблення комплексного набору методологем, що забезпечить системне пояснення трансформацій міжнародних відносин у різних історичних контекстах (Zhelezko, 2023).

Загальнонауковою основою дослідження є роботи Т. Куна й І. Лакатоша. Т. Кун у праці «Структура наукових революцій» (Kuhn, 1962) заклав основу для осмислення наукового пізнання як динамічного процесу зміни парадигм. Науковець указує, що наукові революції відбуваються тоді, коли усталені парадигми більше не можуть пояснити нові явища. У відповідь на це І. Лакатош запропонував концепцію «науково-дослідних програм» (Lakatos, 1978), які поєднують теоретичне ядро з периферійними гіпотезами й допускають конкуренцію між парадигмами. Обидва підходи стали основою метатеоретичного аналізу, тобто аналізу самої теорії, її передумов, логіки й можливостей інтеграції. Саме ці ідеї дають змогу сьогодні обґрунтувати необхідність переосмислення теперішніх підходів у дослідженні міжнародних відносин на метарівні, коли йдеться про поєднання різних теорій задля цілісного аналізу складних геополітичних процесів.

Щодо використання метатеоретичного аналізу щодо дослідження міжнародних політичних процесів, то теоретичною основою дослідження є наукові праці Ф. Черноффа, Дж. Чекеля та С. Шергіна. Так, наприклад у монографії Ф. Черноффа «Теорія та метатеорія в міжнародних відносинах» (Chernoff, 2007) акцент зроблено на тому, що традиційні школи міжнародних відносин мають суттєві обмеження в поясненні складних транснаціональних процесів. Автор наголошує на потребі метатеоретичного узагальнення – переходу до рівня, де можлива порівняльна оцінка самих теорій, їх методологічних засад, епістемологічних та онтологічних припущень. Це дає змогу створити умовну «платформу» для діалогу між парадигмами. У роботі Дж. Чекеля «Теоретичний синтез в міжнародних відносинах: можливості й обмеження» (Checkel, 2011) розкривається поняття «комплементарність» як необхідності поєднання підходів задля повнішого розуміння міжнародної реальності. Автор відстоює ідею комплементарного методу як способу уникнути редукціонізму, коли складні явища намагаються

пояснити лише однією теорією. Поєднання концептуальних основ реалізму, лібералізму й конструктивізму забезпечує ширший кут зору. С. Шергін у дослідженні парадигмальної еволюції політичної науки також підкреслює, що міждисциплінарність і комплементарність поступово стають провідними методологічними векторами в українській політичній науці, зокрема в теорії міжнародних відносин. Він указує, що розвиток політичної думки вимагає руху від монопарадигмального до метапарадигмального рівня, де можливе синтетичне поєднання наукових традицій (Sherhin, 2012).

Таким чином, тенденція використання метатеоретичного й комплементарного підходів як сучасного інструментарію дослідження складних міжнародних процесів, зокрема війни РФ проти України, уже є фактом у теоретичних і практичних дослідженнях.

Для досягнення мети й завдань дослідження застосовано комплекс взаємопов'язаних загальнонаукових методів. Метод аналізу дає змогу глибше розглянути зміст окремих теорій міжнародних відносин і метатеоретичних підходів. Метод синтезу використовується для об'єднання ключових положень різних теоретичних шкіл у межах комплементарного аналізу. Порівняльний метод забезпечує можливість зіставлення неореалізму, неолібералізму, конструктивізму й інших теорій задля виявлення їх спільних і відмінних рис. Історико-логічний метод дає змогу простежити еволюцію підходів до аналізу міжнародних відносин у науковій традиції. Метод типологізації використовується для систематизації теоретичних підходів та аналізу взаємозв'язків між ними.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є аналіз теоретико-методологічних положень різних концепцій міжнародних відносин та обґрунтування доцільності й практичної застосовності метатеоретичного підходу в дослідженні ролі євроатлантичної спільноти щодо підтримки України в протидії російській агресії, а також виявлення можливостей інтеграції теоретичних положень основних теорій міжнародних відносин – реалізму, лібералізму, конструктивізму та інших – задля комплексного розуміння зовнішньополітичної мотивації та практичних дій євроатлантичних партнерів щодо підтримки України.

Завдання дослідження: 1) розкриття сутності основних теорій міжнародних відносин у контексті їх застосування до теми євроатлантичної підтримки України; 2) обґрунтування теоретичної та практичної цінності метатеоретичного підходу в дослідженні політики євроатлантичної спільноти як багаторівневої, багатофакторної й ціннісно вмотивованої взаємодії та запропонувати комплементарні моделі аналізу політики держав євроатлантичної спільноти щодо підтримки України на основі інтеграції елементів із різних теоретичних шкіл.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням наукових результатів. Концептуальні ідеї неореалізму, лібералізму й конструктивізму.

Неолібералізм. Виникнення неолібералізму як теоретичного підходу в дослідженнях міжнародних відносин пов'язують насамперед із працями Джозефа Ная та Роберта Кеогейна, зокрема їхньою спільною працею «Power and Interdependence» (Keohane, Nye, 1977), яка заклала основи концепції комплексної взаємозалежності. Також суттєвий внесок у розвиток неоліберальної традиції зробили Джон Айкенберрі, який досліджував інституціональні аспекти міжнародного порядку, та Ентоні Гідденс, що звертав увагу на соціальний ви-

мір глобальної політики. Ідейним джерелом неоліберального підходу вважають концепцію Вудро Вільсона, котрий закликав основи для створення ліберального міжнародного порядку, оснований на співпраці, міжнародних організаціях і повазі до міжнародного права.

Неолібералізм наголошує на важливості міжнародних інституцій, норм і режимів для забезпечення стабільності в міжнародних відносинах. Він визнає, що, хоча держави залишаються головними акторами, їхня взаємодія відбувається не лише через боротьбу за владу, а й через кооперацію, спрямовану на подолання проблем взаємозалежності. Основні положення неолібералізму полягають у тому, що інститути можуть сприяти зниженню невизначеності, забезпечувати прозорість дій держав, створювати умови для довготривалої співпраці та сприяти дотриманню спільних норм. Цей підхід уважає, що навіть у світі з обмеженою довірою й конфліктами існують механізми для взаємовигідної кооперації.

Неореалізм. Теоретичні основи неореалізму як напряму в теорії міжнародних відносин закладено в класичних працях представників політичного реалізму, зокрема в книзі Ганса Моргентау «Політика між народами: боротьба за владу та мир» (Morgenthau, 1948), де він сформулював ключові принципи політичного реалізму, зосереджені на боротьбі за владу, національному інтересі й анархічній природі міжнародної системи. Надалі ці ідеї теоретично переосмислені та доповнені в межах структурного реалізму (неореалізму) К. Уолтцом у знаковій праці «Теорія міжнародної політики» (Waltz, 1979). Серед інших ключових теоретиків неореалізму варто виокремити Джона Міршаймера, автора концепції «наступальний реалізм» (offensive realism), який стверджує, що держави прагнуть максимальної сили для забезпечення своєї безпеки, а також Роберта Гілпіна, який розробив теорію гегемонної стабільності. Неореалізм стверджує, що міжнародна система має анархічний характер, а поведінка держав зумовлена структурою цієї системи, зокрема розподілом влади між ключовими акторами. Основна увага приділяється безпеці, балансу сил і виживанню держави як головного актора в міжнародних відносинах.

Таким чином, неореалісти вважають, що співпраця між державами можлива, але завжди супроводжується обмеженнями, зокрема, через побоювання відносних утрат, відсутність довіри й ризик залежності. Варто визнати, що неореалізм забезпечує серйозну аналітичну базу для пояснення конфліктів, протистояння та динаміки силового балансу в міжнародній політиці.

Конструктивізм. Конструктивізм як теоретичний підхід у дослідженні міжнародних відносин сформувався в 1980–1990-х роках як реакція на обмеження неореалізму й неолібералізму. Основоположники конструктивізму, зокрема Александр Вендт у відомій праці «Соціальна теорія міжнародної політики» (Wendt, 1999), запропонував альтернативне бачення анархії, згідно з яким анархія є не об'єктивною реальністю, а результатом соціального конструювання та взаємодії між державами.

Конструктивізм зосереджений на ролі ідей, ідентичностей, норм і дискурсу в міжнародній політиці. На відміну від реалізму й лібералізму, конструктивісти вважають, що інтереси держав не є фіксованими, а формуються в процесі соціальних практик і міжсуб'єктної взаємодії. Конструктивізм також підкреслює значення неформальних інститутів, колективної ідентичності, наративів і культурного контексту в ухваленні зовнішньополітичних рішень.

Інші ключові представники цього напрямку – Ніколас Онюф, Фрідріх Кроч, Мартін Фіннемор, зробили внесок у розвиток нормативного конструктивізму та дослідження ролі норм у формуванні міжнародної поведінки. Таким чином, конструктивізм пропонує цілісний погляд на міжнародні відносини як на соціальний процес, де взаємодія між державами не зводиться лише до матеріальних інтересів, а визначається соціальними структурами та смислами.

Теоретичні інтерпретації війни в Україні: підходи неореалізму, неолібералізму й конструктивізму в західній науці. Проаналізуємо деякі наукові дослідження, де використані основні теорії міжнародних відносин щодо війни рф проти України. Так, наприклад, Б. Мартілл та М. Сус у працях аналізують реакції європейських країн на повномасштабне вторгнення Росії в Україну через призму неокласичного реалізму й аналізу зовнішньої політики (Martill, Sus, 2024). Вони вказують на суттєві розбіжності між державами щодо рівня підтримки, консистентності політики, використання інституцій (НАТО, ЄС) тощо. Основне пояснення – взаємодія системних чинників (зовнішніх загроз) із внутрішньодержавними (ідеї, ідентичність, політичні партії). Це підкреслює, на думку авторів, теоретичну обмеженість класичного неореалізму для пояснення реакцій різних держав (Martill, Sus, 2024).

Річард Нед Лебоу досліджує повномасштабне вторгнення Росії в Україну крізь призму критики парадигм міжнародних відносин. Він аргументує, що традиційні пояснення, ґрунтовані на неореалізмі, неолібералізмі й конструктивізмі, є частково релевантними, але недостатніми для повного розуміння мотивації РФ. Н. Лебоу розглядає війну як результат поєднання психологічних, ідеологічних, культурних та особистісних факторів, а не лише раціональних стратегічних інтересів. Особливу увагу він приділяє емоціям, питанням ідентичності, історичним образам і перцепціям, які, на його думку, стали критичними у формуванні рішень російського політичного керівництва (Lebow, 2022).

Дослідники О. Коста і К. М. Блан поставили за мету надати відповідь на питання, чи призвело російське повномасштабне вторгнення до повернення до «великих теорій» (реалізму, лібералізму й конструктивізму). Автори зазначають, що, попри домінування середньорівневих концепцій останніх десятиліть, тепер відбувається «реанімація» парадигм для глибшого розуміння гібридних і військових аспектів війни. Окрему увагу в згаданих дослідженнях приділено таким аспектам у контексті використання головних теорій: 1. Неореалізму – війна сприймається як відновлення великої міждержавної боротьби, акцент на балансових стосунках і безпеці; 2. Лібералізму – підкреслюється роль міжнародних інституцій, норм і ціннісної солідарності; 3. Конструктивізму – важливість повернення до соціальних ідентичностей, наративів, культурних уявлень як чинників зовнішньополітичної поведінки. Однак автори підкреслюють, що це повернення дискурсивне: велика теорія відроджена не як головна парадигма, а як метод для глибшого порівняння, тлумачення й синтезу аргументів, спричинених масштабом війни (The War, 2024).

Інший дослідник, Г. Едінгер, зіставляє структурний реалізм із класичним реалізмом. Він аргументує, що війну рф проти України не можна пояснити лише «системним тиском» НАТО: важливу роль відіграють також внутрішні мотиви й уявлення самого президента рф. Автор вводить термін «офензивна ідея», щоб показати, що керівник рф не просто реагував на загрозу, а свідомо ініціював агресивну стратегію, підкріплену «особистими переконаннями» (Edinger, 2022).

Ю. Курнишова, наприклад, стверджує, що ані реалізм, ані лібералізм не здатні повністю пояснити характер конфлікту й міжнародну реакцію на нього. Зокрема, неореалізм переоцінює об'єктивність державних інтересів і легітимізує агресивну поведінку як «нормальну» для великих держав, тоді як лібералізм недооцінює роль сили в захисті демократичних цінностей. Ю. Курнишова також підкреслює важливість постколоніального підходу для розуміння неоднозначної позиції Глобального Півдня, а також указує на потребу переосмислення нормативних основ міжнародного порядку після анексії територій. Її аналіз свідчить про необхідність міжпарадигмального та критичного перегляду теоретичних засад дисципліни (Kurnyshova, 2023)

Цікава також думка Х. Ларсена, який критикує домінування неореалістичних інтерпретацій у західному дискурсі щодо війни росії проти України, які закликають до обмеження військової підтримки з огляду на ризики ескалації. Автор відзначає, що неореалізм, зосереджений виключно на структурі міжнародної системи та балансі сил, недооцінює ревізіоністські мотиви Кремля, які виходять за межі інтересів національного виживання. Натомість Ларсен апелює до класичного реалізму, який пояснює зовнішню політику через внутрішньополітичні мотивації, психологію лідерів і прагнення до статусу. Він показує, що підтримка України захищає не лише абстрактні цінності, а й принципи стабільного міжнародного порядку, оснований на невикористанні сили (Larsen, 2022)

Отже, огляд сучасної української на іноземній літературі засвідчує, що війна росії проти України кинула виклик ключовим теоріям міжнародних відносин. Жодна з парадигм – неореалізм, лібералізм чи конструктивізм – не здатна самотійно дати вичерпне пояснення як причин агресії, так і характеру міжнародної реакції. Більшість дослідників доходять висновку, що кейс України є надто складним та унікальним, щоб його можна було проаналізувати в межах однієї теоретичної школи. Саме тому в сучасних працях у деяких дослідників простежується тенденція щодо використання комплементарного підходу, що поєднує елементи різних теорій для глибшого аналізу як самого конфлікту, так і трансформації міжнародного порядку.

Метатеоретичний підхід до вивчення ролі євроатлантичної спільноти в протидії Україною російській агресії. Спочатку визначимося з понятійно-категоріальним апаратом, який використовують науковці для вивчення міжнародних відносин. Частково вже було згадано деякі теоретичні положення й інструментарій метатеоретичного аналізу та комплементарного (інтегрального) підходів.

Ф. Чернофф у згаданій у дослідженні роботі хоча безпосередньо не вживає термін «комплементарний підхід» (який, наприклад, використовують інші вчені), проте описує інтегративні (synthetic) теоретичні стратегії, що поєднують елементи з різних парадигм. Ключові компоненти такого підходу: 1) концептуальний плюралізм – залучення понять з реалізму, лібералізму, конструктивізму й інших шкіл; 2) функціональна комплементарність – використання різних теорій для аналізу різних рівнів (міжнародна система, національні політики, дискурси); 3) інтерпретативне узгодження – пошук точок перетину між теоріями, а не їх конкуренції (Chernoff, 2007).

Такий підхід базується на аналітичній відкритості, де теоретик визнає обмеженість кожної окремої парадигми, але намагається об'єднати їхні сильні сторони для повнішого розуміння складних міжнародних процесів.

Дж. Чекель просуває ідею теоретичного плюралізму, який є водночас критичним і прагматичним: 1) критичний – бо вимагає рефлексії щодо меж кожної парадигми; 2) прагматичний – бо пропонує адаптивний синтез, коли дослідник сам вибирає релевантні теоретичні компоненти під своє дослідження (Checkel, 2010).

Цей підхід можна вважати інтегральним або комплементарним, бо він поєднує не лише методи, а й глибші онтологічні й епістемологічні установки різних шкіл. Дж. Чекель пропонує таку структуру інтегративного підходу: ідентифікація дослідницької проблеми – з урахуванням її складності, багаторівневості; мета-рефлексія – які теорії найкраще відповідають певним аспектам цієї проблеми; поєднання – відбір і комбінація концептів, понять, гіпотез з різних шкіл; модель або аналітична рамка – створення власного підходу на основі зібраного; застосування та перевірка – через емпіричний кейс.

Використовуючи емпіричний кейс підтримки України з боку євроатлантичної спільноти у відповідь на російську агресію, вважаємо цілком доцільно застосовувати комплементарний підхід, який дає змогу інтегрувати різні теоретичні рамки міжнародних відносин. Ми пропонуємо три синтетичні моделі аналізу, кожна з яких орієнтована на різні виміри міжнародної підтримки – інституційний, структурний і ціннісний. Наведемо деякі приклади – теоретичні моделі.

1. Модель комплексної взаємозалежності (на прикладі формату «Рамштайн»).

Ця модель базується на підході Р. Кеогейна і Дз. Ная (неоліберальна теорія), згідно з яким сучасні міжнародні відносини характеризуються множинністю каналів взаємодії, відсутністю чіткої ієрархії проблем і помітною роллю міжнародних інституцій. Формат «Рамштайн» розглядається як платформа не тільки військово-політичної, а й дипломатичної, нормативної та гуманітарної взаємодії, яка демонструє інституційну координацію в межах комплексної взаємозалежності.

2. Трирівнева модель аналізу за К. Уолтсом (аналіз зовнішньої політики Великої Британії).

Ця модель спирається на неореалістичну концепцію трьох рівнів аналізу (міжнародна система, держава, індивід), які застосовано для дослідження зовнішньої політики Великої Британії щодо України. Вона дає змогу охопити одночасно системні чинники (баланс сил у Європі), державні пріоритети (урядові рішення, інтереси безпеки) й індивідуальні аспекти (особиста позиція прем'єр-міністра, парламентські дебати, суспільна думка).

3. Модель морально-ціннісного підходу.

Цей підхід оснований на теоретичній моделі Джозефа Ная – Intentions (наміри) – Means (засоби) – Consequences (наслідки). Він використовується для оцінювання морального виміру зовнішньої політики. У випадку Британії підтримка України трактується не лише як стратегічна, а і як моральна відповідальність перед демократією та міжнародним правом, що проявляється в риториці політичних лідерів, санкційній політиці й публічній дипломатії.

Конкретні приклади застосування наведених моделей будуть розкриті в межах окремих наукових публікацій, які покликані поглибити теоретико-методологічний аналіз євроатлантичної підтримки України й окреслити перспективи подальших досліджень у галузі міжнародних відносин.

Висновки дослідження та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. На початку дослідження проаналізовано наукові підходи провідних українських і закордонних дослідників. Порівняно приклади використання як

окремих класичних моделей (наприклад, структурного реалізму, нормативного лібералізму або конструктивістського аналізу ідентичності), так і синтетичних або інтегральних моделей, що об'єднують елементи кількох парадигм. Це дало змогу простежити тенденцію до методологічного плюралізму, який дедалі частіше застосовується для осмислення війни в Україні як унікального кейсу глобального масштабу.

У ході дослідження з'ясовано, що класичні теорії міжнародних відносин – неореалізм, неолібералізм і конструктивізм – мають суттєві аналітичні можливості для пояснення окремих аспектів євроатлантичної підтримки України в протидії російській агресії. Водночас жодна з них не здатна надати вичерпного тлумачення цієї багаторівневої та ціннісно вмотивованої взаємодії в повному обсязі. Це зумовлює необхідність метатеоретичного підходу, який дає змогу здійснити синтез різних парадигм і концептуальних основ.

Особливу увагу в статті приділено вивченню конкретних теоретичних прикладів застосування метатеоретичного підходу окремими науковцями до аналізу кейса євроатлантичної підтримки України в контексті війни, розв'язаної росією. Аналіз показав, що саме метатеоретичні підходи з їхньою здатністю поєднувати різні теоретичні рівні, аналітичні інструменти й ціннісні виміри дають змогу більш глибоко осмислити складну й багатовимірну природу цього конфлікту. Зокрема, ідеться про інтеграцію системних пояснень, нормативних мотивацій та ідентичнісних чинників, що відкриває шлях до комплексного аналізу як політики окремих держав, так і загальної динаміки євроатлантичної солідарності з Україною.

Метатеоретичний підхід є ефективним інструментом для подолання обмежень окремих шкіл, забезпечуючи комплексний аналіз міжнародних політичних процесів, пов'язаних із війною в Україні. Комплементарне поєднання аналітичних ресурсів неореалізму (структурна анархія та баланс сил), неолібералізму (інституційна взаємозалежність і моральна легітимація), а також конструктивізму (ідентичність, наративи й ідеї) відкриває шлях до цілісного розуміння ролі євроатлантичної спільноти в умовах геополітичної турбулентності.

Теоретико-методологічна база дослідження формує основу для подальшого розроблення аналітичних моделей, що ґрунтуються на інтегральному, міжпарадигмальному підході. Такий підхід є особливо релевантним у контексті системної трансформації міжнародного порядку, що викликана агресією РФ і глобальним переформатуванням геополітичного ландшафту.

References [Список використаної літератури]

- Babka, V. (2015). The Russian-Ukrainian conflict: Civilizational and memorial aspects. *Scientific Notes of the I. F. Kuras Institute of Political and Ethnonational Studies, NAS of Ukraine*. 1, 104–114 [in Ukrainian]. [Бабка В. Російсько-український конфлікт: цивілізаційні та меморіальні аспекти. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2015. Вип. 1. С. 104–114.]
- Checkel, J. T. (2010). Theoretical synthesis in IR: Possibilities and limits. *Simons Papers in Security and Development* № 6. Vancouver: School for International Studies, Simon Fraser University [in English]. [Checkel J. T. Theoretical synthesis in IR: Possibilities and limits. *Simons Papers in Security and Development*. 2010. № 6. P. 1–34. URL: <https://summit.sfu.ca/item/14840> (дата звернення: 11.05.2025).]
- Chernoff, F. (2007). Theory and metatheory in international relations: Concepts and contending accounts. New York, NY: Palgrave Macmillan [in English]. [Chernoff F. Theory and metatheory in international relations: Concepts and contending accounts. New York, NY: Palgrave Macmillan. 2007. 236 p.]
- Edinger, H. (2022). Offensive ideas: Structural realism, classical realism and Putin's war. *International Affairs*, 98(6), 1873–1893 [in English]. [Edinger H. Offensive ideas: structural realism, classical realism and Putin's war on Ukraine, *International Affairs*. 2022. Vol. 98. 6 November. P. 1873–1893.]

- Gorbulin, V. P., Vlasiuk, O. S., Kononenko, S. V. (2016). The Russo-Ukrainian war in terms of realism theory [in Ukrainian]. *Socio-Political Processes*. [Російсько-українська війна в термінах теорії реалізму / В. П. Горбулін, О. С. Власюк, С. В. Кононенко. *Суспільно-політичні процеси*. 2016. Вип. 2. С. 70–96.]
- Ivasiuk, H. (2016). Features and main directions of neorealism in international relations theory. *Historical-Political Problems of the Modern World*, 33–34, 57–63 [in Ukrainian]. [Івасюк Г. Особливості та основні напрямки неореалізму у теорії міжнародних відносин. *Історико-політичні проблеми сучасного світу*. 2016. Т. 33–34. С. 57–63.]
- Kapitonenko, M. (2024). Why did Russia invade Ukraine? Plausible theoretical explanations. *Actual Problems of International Relations*, (158), 105 p. Institute of International Relations, Taras Shevchenko National University of Kyiv [in English]. [Капитоненко М. Why did Russia invade Ukraine? Plausible theoretical explanations. *Actual Problems of International Relations*. 2024. Vol. 158. 105 p.]
- Kapitonenko, M., et al. (2021). Foreign-policy doctrines and strategies (H. Perepelytsia, Ed.) (419 p.) Kyiv: Kyiv National University Publishers (in Ukrainian). [Зовнішньополітичні доктрини і стратегії : навчальний посібник / М. Г. Капитоненко та ін. ; за ред. Г. Перепелиці ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ : Київський університет, 2021. 419 с.]
- Keohane R. O., Nye J. S. (1977) Power and Interdependence. Boston : Little, Brown and Company, 384 p. [in English]. [Keohane R. O., Nye J. S. Power and Interdependence. Boston : Little, Brown and Company, 1977. 384 p.]
- Kuhn, T. (1962). The structure of scientific revolutions. Chicago, IL: University of Chicago Press [in English]. [Kuhn T. The structure of scientific revolutions. Chicago, IL : University of Chicago Press, 1962. 342 p.]
- Kurnyshova, Y. (2023). How Russia's war hits international relations studies. *Ukrainian Analytical Digest*, (2), 6–7 [in English]. [Kurnyshova Y. How Russia's war hits international relations studies. *Ukrainian Analytical Digest*. 2023. Vol. 2. P. 6–7.]
- Lakatos, I. (1978). The methodology of scientific research programmes. Cambridge, UK: Cambridge University Press [in English]. [Lakatos I. The methodology of scientific research programmes. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 1978.]
- Larsen, H. (2022, December 12). Which kind of realism should drive Western support for Ukraine? *CEPS Explainer*. Retrieved from: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/which-kind-of-realism-should-drive-western-support-for-ukraine/> [in English]. [Larsen H. Which kind of realism should drive Western support for Ukraine? 2022, December 12. URL: <https://www.ceps.eu/ceps-publications/which-kind-of-realism-should-drive-western-support-for-ukraine/> (дата звернення: 16.07.2025).]
- Lebow, R. N. (2022). Why did Russia invade Ukraine? Plausible theoretical explanation. *Acta Universitatis Carolinae – Iuridica*, 2, 5–28 [in English]. [Lebow R. N. Why did Russia invade Ukraine? Plausible theoretical explanation. *Acta Universitatis Carolinae. Iuridica*. 2022. Vol. 2. P. 5–28.]
- Martill, B., Sus, M. (2024). Winds of change? Neoclassical realism, foreign policy change, and European responses to the Russia-Ukraine war. Retrieved from URL: <https://doi.org/10.1177/13691481241280170> [in English]. [Martill B., Sus M. Winds of change? Neoclassical realism, foreign policy change, and European responses to the Russia-Ukraine war. URL: <https://doi.org/10.1177/13691481241280170> (дата звернення: 16.07.2025).]
- Miloserdna, I. (2022). Security dilemma in the modern world order: Theoretical dimension of research *In Contemporary Political Processes: Global and National Dimensions* (pp. 15–18). Odessa: Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa National University of Law [in Ukrainian]. [Милосердна І. Дилема безпеки в сучасному світовому порядку: теоретичний вимір дослідження. *Сучасні політичні процеси: глобальний та національний виміри : матеріали II Міжнар. наук-практ. Інтернет-конф.* (м. Одеса, 29 квіт. 2022 р.) / МОН України, Нац ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2022. С. 15–18.]
- Morgenthau, H. J. (1948). Politics among nations: The struggle for power and peace. New York, NY: Knopf [in English]. [Morgenthau H. J. Politics among nations: The struggle for power and peace. New York, NY : Knopf? 1948.]
- Sherhin, S. O. (2012). Paradigmatic evolution in international relations studies: Theoretical-methodological aspect Social Technologies: *Actual Problems of Theory and Practice*, 73, 41–49 [in Ukrainian]. [Шергін С. О. Парадигмальна еволюція у вивченні міжнародних відносин: теоретико-методологічний аспект. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2012. № 73. С. 41–49.]
- Stolyarenko, D. O., Temirov, Y. T. (2020). Classical realism and neorealism in international relations theory *Bulletin of Odesa National University. Political Science Series*, 25(2), 14–22 [in Ukrainian]. [Столяренко Д. О., Теміров Ю. Т. Класичний реалізм та неореалізм в теорії міжнародних відносин. *Вісник Одеського національного університету. Серія «Політологія»*. 2020. Т. 25, Вип. 2. С. 14–22.]
- Temirov, Y. T., Leshchenko, L. V. (2024). The Russo-Ukrainian war in the interpretation of structural realism. *Political Life*, (4), 95–100 [in Ukrainian]. [Теміров Ю. Т., Лещенко Л. В. Російсько-українська війна в інтерпретації структурного реалізму. *Політичне життя*. Грудень 2024. С. 95–100.]

- The War against Ukraine and the EU: Facing new realities. (2024). Retrieved from: https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5_2 [in English]. [The War against Ukraine and the EU: Facing new realities. 2024. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-031-35040-5_2 (дата звернення: 16.07.2025).]
- Waltz, K. N. (1979). Theory of international politics. Reading, MA: Addison-Wesley [in English]. [Waltz K. N. Theory of international politics. Reading, MA : Addison-Wesley, 1979. 876 p.]
- Wendt, A. (2006). Social theory of international politics. Cambridge, UK: Cambridge University Press [in English]. [Wendt A. Social theory of international politics. Cambridge, UK : Cambridge University Press, 2006. 213 p.]
- Zhelezko, I. I. (2023). Complementarity as a methodological basis for international relations research: Theoretical dimension. *Actual Problems of International Relations*, (157), 58–63 [in Ukrainian]. [Железко І. І. Комплементарність як методологічна основа досліджень міжнародних відносин: теоретичний вимір. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2023. Вип. 157. С. 58–63.]

Стаття надійшла до редакції 16.07.2025

Дата рекомендації до друку 22.08.2025

Стаття опублікована 10.11.2025

Buzarov A. I.

Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
8 General Almazov Street, 01011, Kyiv, Ukraine

METATHEORETICAL APPROACH TO THE ANALYSIS OF EURO-ATLANTIC SUPPORT FOR UKRAINE

Summary

The article explores the metatheoretical approach as a promising methodological basis for analyzing Ukraine's foreign policy support from the Euro-Atlantic community in the context of the Russian-Ukrainian war. It is emphasized that the current Russian-Ukrainian war cannot be adequately interpreted within the boundaries of a single theoretical paradigm. Accordingly, the author substantiates the relevance of applying a metatheoretical framework that combines neorealism, liberalism, and constructivism within a complementary analysis. This allows for a comprehensive coverage of the security, institutional, and value-based dimensions of Euro-Atlantic support for Ukraine. The article justifies the integration of selected elements from these theories within metatheoretical, complementary, and synthetic approaches. It proposes the use of models such as the three-level analysis of foreign policy, the concept of complex interdependence, and the moral-evaluative approach to foreign policy in analyzing specific cases of Euro-Atlantic support for Ukraine. Particular attention is paid to empirical examples of metatheoretical frameworks in the works of both Ukrainian and foreign scholars, which demonstrates their practical value for a deeper understanding of the interconnection between political decisions, value-based motivation, and institutional solidarity. The article also argues that the metatheoretical approach is an effective tool for researching complex international processes unfolding during modern warfare. It enables the integration of empirical analysis with critical reflection on theoretical foundations, making the research relevant to both scholars and foreign policy practitioners. The study contributes to the theoretical comprehension of the phenomenon of comprehensive assistance to Ukraine in countering Russian aggression and substantiates the application of integrative approaches to the study of international interaction in conditions of global conflicts. The results can be used for further scenario analysis and the development of policy recommendations for decision-makers shaping foreign policy in similar crisis situations.

Key words: Metatheoretical approach, neorealism, liberalism, constructivism, Euro-Atlantic community.